

Egy nap Bergenben.

Felébredek. Még sötét van, a tetőn egyenletesen kopog az eső. Widrich Tercsit egy édes kis két éves angyali kislányt hallok: mamuka, faj a popika, mamuka, faj a popika. Widrichné felül az ágyban és lázasan bilikére ülteti Tercsikét, akinek ez az Achilles-sarka. Atnézek, szomszédnőm, Guttman Magdi ágyára. Az ágy üres? Magdi úgy látszik megint az uránál aludt. Neki minden szabad, mert bombasérült és éjjelenként a repülők nagyon felizgatják. Elutazásunk előtt néhány héttel a Bajza utcában az óvohelyen, ill. a pince egy védtelen részébe, ahová a zsidó lakókat helyezték rádőlt a fal és órákig feküdt a beomlott törmelék alatt. A vonathoz is hordágyon hozták a kórházból. Különbben is férje a haluc barakkban lakik, ahol szabad éjjel nőket fogadni. Atnézek Berkovitsnéhoz és elégtétellel állapítom meg, hogy már fent van, tehát az ágyhoz hordott kávé nincs veszélyben! "Ételhordok a kapuhoz"-már elhangzott, nemsokára itt lesz a kávé. Lepillantok a lábammal levő alumíniumdobozhoz, hogy ott van-e a bögre kikészítve, előveszem a dobozt, ~~egy~~ és a kenyharuhába kötött kenyeret, egy szeletet vagok magamnak, megkenem egy kis vajjal, majd a hátam mögül előveszem az egyik sarokba beagyazott jamesüveget és egy kis jamet kenek a kenyérré. Hosszas fontolgotás után örült kéjjel megeszem a kenyeret és ujat készítek magamnak a kávéhoz. Soha annyi kulináris örömben nem volt részem, mint Bergen-Belsenben. Teljesen tisztában voltam vele és most beigazolva látom, hogy soha nem fog úgy nekem semmizleni, mint ott egy vékony szelet vajaskenyér. A kenyeret visszateszem és visszafekszem. Kezd világosodni. Huszárné közli Nagynéval, hogy az éjjel hány poloskát fogott. Hered Jenő, "szervusz Böske" felkiáltással érkezik, lavorral a kezében. Sorbanállt az esőben, hogy feleségének egy kis meleg vizet hozzon a mosakodáshoz. Vera is felül az ágyban. Tekintettel náthájára és az esőre, rá akarom beszélni, hogy ne a latrinára menjen ki; hanem a belső W.C.-re. Hasztalan, amióta egyszer néhány hónap előtt rászoltak, hogy oda csak reggel 7-ig lehet menni, azóta nem akarja igénybevenni. A barakk lassan ébred, egyesek már fel is öltöztek, főleg az ~~örgek~~ öregek. Így Weisz Izraelné is, egy rabbi özvegye, aki lobogó fehér hajával és enyhén eszelős pillantásával lázasan söpörni kezd. Kb. egy óráig tart, amíg folyton söpri az ágya tájékát. Őt látva, mindig Agnes asszony jut az eszembe. Ki tudja mi mindent söpör ő is ki ilyenkor az ágya alól. "Itt a kávé"-kiabálják a szegény bőrig ázott ételhordok és beadják a kondérokot. A naposzt és szomorúan állapítja meg, hogy a kávé egyetlen bája, a forróság, megint illuzórikus. Berkovitsné elindul a két bögrével, én tovább fekszem és szemlélődöm. Megjelenik Huszár dr. és átad egy alumínium tányért. Péter küldi, hogy készítsek neki sok reggelit, mert ma a köztisztaságnál dolgozik, azaz sepri az udvart és ilyenkor szerinte testimunkás-pótlék jár neki. Berkovitsné átadja a feketét, amit én szívből megköszönök. Felülök és igyekszem a reggelizés Unnepi pillanatát fenéig kiélvezni. Előveszem a megkent szelet kenyeret, szomorúan látom, hogy milyen vékony és elkezdem olyan lassan enni, amennyire csak lehet,

közben iszom a kavét, amelyik langyos és keserű. Sajnos, akarmilyen lassan eszem, a reggeli mégis elfogy és én szomorúan állapítom meg, hogy éhesebb vagyok, mint reggeli előtt. De ezen sajnos nem lehet segíteni. Mindig arra gondolok ilyenkor, hogy a legeslegszegényebb háztartásban is mindig van valami, akár egy darab száraz kenyérhéj, vagy nyers répa, amit az ember megehetik ha éhes, csak nálunk nincs semmi, de semmi. - Nagy dr. megjelenik: jóreggelt Blanyi kiáltással. Blanyi odaszól neki, hogy a reggeli ki van készítve a szekrényben. Berkovitsné ágyánál megjelenik leánya, Zsófi. Zsófi egy 30-on felüli lány, anyja állandóan úgy beszél róla: a Zsófikam, majd megkérdem a Zsófikától. Anya és lánya klasszikus példája a szadomazochisztikus dualunionak, tanítani lehetne róluk. Ugy-e nem tudtál aludni egész éjjel, kérdi Zsófi. Berkovitsné megjegyzi, hogy egész jól aludt. Ugy-e nagyon fáztál és kevés volt a takaró? Egyáltalán nem fáztam, mondja Berkovitsné, de hiába, mert Zsófi ugyszem hiszi el. Egész nap halálra szekálja anyját, de már két kérés utasított vissza, mert nem akart más városba menni, mint ahol az anyja van. Szerencsétlen, mert szerinte anyja nagyon leromlott, a kívülálló pedig csak azt állapíthatja meg, hogy Berkovitsné arca rozsás és elég telt. Zsófi mindig gondosan ügykemi meg a reggeli kenyereket, hogy az anyja kenyérére kétszer annyi vajat tesz, azt a tetején hagyja és reggel az ágyból lesi, hogy melyik kenyeret eszi a mamája. Néha nekem kellett tanuskodnom, hogy Berkovits mama, ki egyébként kóseros volt, evett-e kenyeret, vagy nem a délutáni kávéhoz. - Jön Stern dr. is, a barakkorvos, akinek felesége a mi barakkunkban van és szivbajos. Stern dr.-t megröhamozza a diétakérők hada. Gyanusan soknak van bélhurutja, hiába bélhurutra cca. fél deci köményleves és két kis vízbenfőtt krumpoli jár, anélkül, hogy megvonják a rendes kosztot. Stern dr. kételkedve nézi a sok bélhurutost, szeretne beléjüklatni, de sajnos, vagy hál istennek nem tud. Kiadja a kis cédulákat, melyekkel a betegek, vagy hozzátartozóik elsietnek az irodába, ahol a főatyaúrsten Braun dr. trónol, neki kell beadni a cédulát. Eszembe jut, hogy már rég nem kaptam pótkenyeret és pótiz. Ez a pót egy olyan intézmény, amely ugyancsak egy vészkijarat az éhezésből. Stern dr. a pótok diktátora minden héten 1300 ember közül összesen 30-nak adhat pótkenyeret (kb 20 deka) és pótizt, ami egy cca 4 köbcenti kemény lekvár, amire otthon rá sem néztünk. Stern dr. előveszi a pótok előjegyzését és megígéri, hogy megtesz minden lehetőt. Péter megjelenik a reggeliért. Én megállapítom, hogy megint nem mosakodott, ő megállapítja, hogy a reggeli nem elégitheti ki egy komoly testi munkas étvágyát. Nagy kunyorálásra és a pótkenyér reményében kiutalok neki még egy fél szeletet. Péter elvonul. Én elszánom magam a mosakodásra. Kimegyek a szekrényhez, kiveszem a kis pléhtányért, rajta egy kis szappan, alumiliumpohar, fogkefe, mosdokeztű, leakasztom az örökké nedves törülközőt. Közben felpillantok a szekrényre és szomorúan látom, hogy a koffer már megint penészes, pedig csak múlt heten tisztítottuk le. Indulás közben sóvár szemeket vetek Huszárék reggelijére és töröm a fejem, hogy lehet ugyanolyan mennyiségű kenyeret látszólag olyan sokféleképen besosztani. Átgázolok a sártengeren. A mosakonyhában bokáig érő víz van. Két hosszú sorban mosakodnak a nők. Minden hely foglalt. Kiszemelek magamnak egy helyet a fal

mellett, ahol szög-re lehet akasztani a ruhát és nem kell egymásradobni a nedves asztalra, és varom, amíg megürül egy hely. Minden csodálatom azé a néhány nőé, akik beállnak egy medencébe és tetőtől talpig megmosakodnak jéghideg vízben. En sokkal kevesebbel megelégszem és azt is részletekben. Mikor már elég tisztának érzem magam, újra felöltözöm és visszamegyek a barakkba, ahol már megindult a nyüzsgés. Mindenki a seprűt keresi, ami állandóan eltűnik, mert sorakozó előtt mindenkinek ki kell söpörni az ágya előtt és alatt. A padló, amely részben köves, részben földes, rejtélyes módon egyenesen termeli a piszkot egyik napról a másikra. Söprű alatt egy kis facska értendő, melyre néhány virgács van kötve, mindenki bánatos szívvvel gondol az otthoni partvisokra. Az óra már 9 felé jár. Az alparancsnok körüljárja a barakkot és megkérdezi, hogy ki marad benn sorakozón. Ez egy kényes kérdés. Néha hetekig belenyugszanak a németek, hogy a fél barakk benn ül a sorakozó alatt ötös csoportokban és a német bent számol meg minket. Aztán egyszerre rájuk jön a rapli és megmondják, hogy csak az aggok és lázas betegek maradhatnak benn, de akinek nincs 40 fokos laza, annak is ki kell ülni. Jelentkezem bennmaradásra, mert éppen türelmi időszak van és hólyaghurutom nagyon fájdalmas. Beagyazunk. A németek szigorú rendeletére tarthatunk ugyan mindent az ágyban, de annak olyan egyenesen kell betakarva lennie a kincstári takaróval, mintha nem lenne benne semmi. Ezt hívták ők Bettbau-nak. Az alparancsnok körüljár, hogy rendben találja-e az ágyakat. Legujabban női SS-ek jönnek ellenőrizni és ezek rosszabbak a férfiaknál. Multkor egy ilyen SS k (így becéztük őket) és így hívták őket a gyerekek is) egy csepp kávét találva egy bögrében elkezdett kiabálni: Ich werde Euch klein krägen. Wenn nicht Ordnung sein wird werdet ihr in acht Tagen auch Sterne tragen und arbeiten müssen. - A naposok is elkezdik a takarítást, lesúrolják a két asztalt és kisöprik az ágyak elé ~~nyitva~~ söpört össz-szemetet, amit kihordanak a barakk előtt álló hordóhoz. A sorakozó deje közeledik de még mindig esik az eső. Felhangzik az első fütty, amely jelzi, hogy 15 perc múlva lesz a sorakozó. Felbukkan az uram, jókedvű arccal, mint rendesen, öröm ránézni. Mindig eszembe jut ilyenkor a kávéicc: csak tudnám mitől fekete, én meg azt mondhatnám: csak tudnám mitől jókedvű. Csodállak, amde nem tudlak követni-, mondtam neki mindig. - A barakkban lázasan készülődnek, hogy minden rendben legyen, fehérnemű és ruha ne lógjon le feltűnően az ágyakról. Marosi Marika ágyáról sietve eltávolítanak egy lecsüngő haloinget. Felhangzik a második fütty. A barakkban levők ötös csoportokban elhelyezkednek az asztal körül. Farkasné és lanya, Widrichné szenvedéllyel nekiülnek receptek másolásának, de 10 tojáson aluli receptre rá sem néznek. A receptírás különben majdnem mint lelki betegség lépett fel a táborban. Mindenki recepteket másol. Az illetők abban a hitben írják, hogy amint normalis életet fognak élni, ugyis egész nap sütni és főzni fognak, én azonban tudom, hogy ebben a formában élük ki háziasszonyi szükségleteiket, azonkívül legalább írásban kóstolgatják és próbálják elk

képzelné például az oroszkrém-tortát. - En Péter fürdőnadrágjából éppen kezűt készítek. A barakkparancsnok "unam, deszej, szeptej" kiáltással szerbből számol minket és csodálatosképen sosem akar stimmelni a számítás. Ilyenkor mindig ki kell szaladni egy-két áldozatnak a szabadban állókhoz. Altné, a parancsnok, kiáll az ajtóban és lesi a számolót. Össze-vissza talán 5-6 katona jött felváltva számolni, mindig ketten, egy a kintlevőket, egy a bentlevőket. Az egyiket mizrahistanak becézték (valami cionista párt), ez a leghelyesebb volt. Annyira megtetszett neki az egyik fiatal lány, hogy megtudván, hogy nincs cipője, valami ócska, de megfoltozott fekete magas cipőt hozott neki. Volt ezután egy "betár" (ugyancsak egy cionista párt neve), egy szemüveges tipikus német alak; a vágott-szaju, akit a betár fivérének tartottunk, meg egy öregecske, jópofa, akit Popey-nek hívtunk. No meg 2-3 SS k, akiket röviden "a nő"-nek neveztünk. - A sorakozó legalább egy óraig szokott eltartani. Sokan héberül tanulnak, de legtöbbször fázosan összhuzva magukon a tavaszt azt mesélik, hogy milyen volt a belülbunda, amit otthon hagytak. Néhány optimista lélek végigjárja a csoportokat és bejelenti, hogy eltűnt a kötélről rózsaszín nadrágja, vagy a mosokonyhabban hagyta körömkéféjét, és hogy valamelyik ~~haxxxx~~ tábori társa nem találta-e meg. Kint a sorakozó-parancsnok, bent a barakkparancsnok felolvassák a napiparancsot. Az elnök szomorú szívvel állapítja meg, hogy táborunkban nagyon elszaporodtak a lopások. X.Y-t lopás miatt két napi bunkerra ítélték. Egy másik tábori társunkat munkamegtagadás miatt 3 napi vaj- és izmegvonásra. A tanfelügyelőség felszólítja a szülőket, hogy gyerekeik rendszeresen látogassanak az iskolát. Tekintettel a közelgő nagy ünnepekre mindenki szolgáltatassa be a birtokában levő sárga csillagokat a templom feldiszítése céljából. - Bejön Popeye, mögötté Ladányi megszámolni a barakkot. Altnének olyan nagy a hitele, hogy alig számol meg minket, csak felveszi a jelentést: harmincan elől, nyolcan az agyban. Altné úgy mosolyog mint egy győztes hadvezér. Füttyülnek, vége a sorakozónak. Megvárom Verat és átadom neki székét, hogy legyen min ülnie ebédig. Elállt az eső, talán érdemes kiakasztani a ruhát, ami már két napja fekszik latorban az agy alatt. Atmegyek a szomszéd barakkba, elkérem Leitnernétől, egy halás páciensztől kölcsön a kötelet, előveszem megmaradt gombostűimet és viszem a ruhát a póznához. Felakasztom, megtűzöm gombostűmkel és sietek vissza, mert rögtön sorakozó után kezdődik a tanítás és én vagyok a III. osztály főnöke. Egyik huszévelőt régi kollegám hosszas rabeszelésére vállaltam a tanítást, főleg arra gondolva, hogy "az embernek nem szabad elhagyni magát". Ha már nagyon értelmetlennek találtam az életet, mindig úgy képzeltem el, hogy ez a Bergen-Belsen egy feladat, amit a sors rótt ki ránk, meg lehet jól is megrosszul is oldani. En elhatároztam, hogy igyekszem családom és magam javára is lehetőleg jobban megoldani és ez mindig egy kis kitartást nyújtott, - sajnos azonban be kell vallanom, hogy ~~ma~~ nem mindig sikerült. Az iskolát különben az első napokban majdnem lemondtam, amikor a tanfelügyelő, Mandel David kijelentette, hogy a tanítás elején héberül kell imádkozni, és a gyerekeket héber

nevükön kell szólni. Végül ~~is~~ azonban mégis úgy döntöttem, hogy nem mondom le, a héber imát és neveket azonban egyszerűen mellőzöm, inkább magyarul sem imádkoztam. Kuriozusképpen azonban megkérdeztem a gyerekek héber nevét, volt, aki nem is tudta. Egy aranyos szőke kölyköt, a kis erdélyi Tyroler Janót például Mordecháj-nak kellett volna szólnom, amellet olyan kis pofája volt, mintha tényleg tősgyökeres tiroli lett volna. - Beérek a barakkba, kiveszem a szalmazsák mellől az én ujságomat, mint az egyetlen tankönyvet és a barakk végébe megyek, ahol a másik asztal áll, ott van az iskola. Két gyerek már megjelent, a többire várni kell. Sajnos nincs mindegyiknek ceruzája, papírja meg egyáltalán nem. Mikor már hetekig volt iskola, akkor kaptam minden gyerek részére egy szelet papírt avval a megjegyzéssel, hogy ennek nagyon sokáig kell tartani. Néhány gyerek nem jön mert meg van ~~gagyva~~ a lábuk, néhánynak meg nincs cipője. A 15 tanköteles gyerek közül legfeljebb 6-8 van mindig jelen. Megjelenik Svéd Jancsi és késését azzal indokolja, hogy zabpehelyért állt. Az a zabpehely még egy vészkijarat az éhezéskor. Eppen egy órával ebéd előtt a legkritikusabb időben hozzák. Egy teljesen iztelen vizes lötty, aminek az alján zabpehely van. Voltaképpen csecsemőknek és bélhurutosoknak van szánva, de jelentkezik érte boldog-boldogtalan és kezdetben mindenki kapott. Ha megszózza az ember és pláne, ha még meleg is, akkor délelőtt a legnagyobb éhség idején egyenesen főnyeremény. ~~Később~~ ^{Mandel Dáni} azért jön későn, mert a kisöccsének állt sargarépaért. Számolni kezdünk, ez valami, amihez se ceruza, se papír nem kell. A modern oktató mindig az adott helyzetnek megfelelő példákat ad én tehát azt kérdezem, hogy ha minden férfibarakk 6 ételhordót ad és 5 férfibarakk van, akkor hány ételhordo van összesen. Vagy ha 50 liter levest hoznak egy százas barakknak, akkor hány deci jut mindenkire. - Később énekelni kezdünk. "Szegény legény vagyok én" című dalt tanítom és alig bírom lebeszélni Tyroler Janót, alias Mordecháj, aki mindenáron az erdélyi indulót szeretné ha énekelnének. Lelki szemem előtt éppen az erdélyi indulót énekeljük, amikor Mandel David szakfelügyelő inspicialni jön, hogy eléggé cionista szellemben tanítom-e a gyerekeket. ~~Mandel David~~ Mandel David helyett azonban Péter jelenik meg illő távolságból és mutatja kezében a bögrét a zabpehellyel. Amikor tanítani kezdtem, úgy határoztam, hogy tanítás közben nem fogok zabpehelyet inni, nehogy a tanítás komolyságát veszélyeztessen. Ez a komolyság azonban a a barakktársak állandó lármaja folytan úgyis annyira illuzórikus, hogy ha nagyon éhes vagyok és nagyon fazok, akkor gyenge jellemnek bizonyulok. Diszkrétan magamhozintem Pétert és sóváran figyelő pillantása közben megiszom a fél zabpehelyet. A maradékot visszaadom neki, belenéz a bögrébe és megelégedetten elvonul. Folytatjuk az éneket. Egyszerre harsány kiáltás az udvaron: "ételhordok a kapuhoz" Mindenki boldogan felsóhajt. A gyerekek befejezik az éneket és elvonnak. Körülnézek, hogy talállok-e szabad széket az ebédhez, de eredménytelenül. Előremegyek és megelégedéssel tapasztalom, hogy Vera már helyet foglalt számunk-

ra. Hirnökök jönnek és pihegve jelentik, hogy jó krumplis a marharépa és lévén csütöttök, hús is van benne. Óriási szerencsénk van, mert valószínűleg kapunk ma pótlast, éppen a mi nevünk előtt hagytak tegnap abba. Pétert már értesítettük erről reggel és ő már bejelentette igényét a pótlas egy részére. Az ételhordok beadják a kondérokot, egy ötvenliterest és két huszonötöt. Huszárné, az élős, és Altné a parancsnok mindegyik kondért megszámlálják és eldöntik hogy melyikkel kezdik és melyiket keverik melyikkel. Ez nagyon fontos, mert van olyan kondér amelyik tele van hussal és krumplival, míg van olyan is, ami csupa répa. A "beta" betűnél kezdik, dupla szerencse ránk nézve, mert a krumpli súlyánál fogva lesüllyed és a leggondosabb keverés ellenére, mindig azok járnak jól, akik a végére maradnak. Mindenki vágyó pillanatokkal kíséri, amikor Schossbergerék kinyitnak egy paprikás huskonzervet és elosztják a csajkába, hogy felmelegedjen a főzeléktől. A fejadag 9 deci, de csodálatosképen, mire kiosztják, mindenki csak a hétdecis bögréjét kapja teli. Az élősök bölcsen nem merik megkockáztatni, hogy a végén néhány liter ne juss, ilyenkor szaladhatnak utananézni, hogy melyik barakk adhat kölcsön néhány liter főzeléket, amit persze vissza kell a következő napokban adni. Az osztás már folyik. Huszárné oszt, mellette áll Altné és igazságos szemmel méri az adagokat, mert a mi barakkunk ebből a szempontból is elite-barakk. Korodi Vera, az alparancsnok pedig olvassa a neveket. Mindenki pontosan tudja, hogy kik vannak előtte és ha én meghallom; hogy Polgár-Révész-Wallersteint kiabálják (egy öttagú család) akkor már indulok a csajkákkal vételezni. Fogom-e én azt valaha elfelejteni, hogy mit jelentett ilyenkor, mikor egy gyönyörű nagy darab hús, ami már benne volt az osztóbögrében a sors kifürkészhetetlen akaratából újra visszaesett. Ezt még este is megemlegettük. "Szondi" kiáltja az alparancsnok és én tartom a csajkát. Mind a két adagot egy csajkába kell kivennem, mert az egyik csajkánkat ellopták. Visszamegyek az asztalhoz és kiveszem részemet a bögrében. Szerencsém van, mert Vera nem szereti a répát és a végén mindig hagy még nekem. A krumplik javát kitesszük egy alumíniumtányérra, ebből krumplikrém lesz a délutáni kenyérre. Elkezdünk enni. Vera nagyon lassan eszik és én próbálom tempóját követni, mert úgy vettem észre, hogy mintha egy gondolatlan jölköttabb volna az ember, ha nagyon lassan eszik. Közben mindig hátranézek a kondérok mélyére, hogy marad-e pótlas. Szerencsére maradt. Alig kapjuk meg az egy bögrényi pótlast, már megjelenik Péter, csajkájával a kezében és mosolyogva közeledik. Mosolya azt mondja: ugy-e hagytatok nekem is a pótlastból? Kiutalok neki néhány kanalat és együttesen megállapítjuk, hogy ez a pótlas annyi az éhező gyomornak, mint egy csepp a tengerben. Huszárné minden családtágnak egy kis izes kenyeret oszt ki. Mi ezt a luxust sajnos nem engedhetjük meg magunknak. Mindjájunk talpa lukas volt, talpat és talpalást pedig csak kenyérért lehetett kapni. Az egészség még az éhezésnél is fontosabb-felkiáltással mindjájunk cipőjét megtalpaltuk,

viszont ennek ellenében négy és háromnegyed, azaz nyolc és fél kilót kellett lekoplalnunk, akkor amikor a rendes napi adag is az ember fél fogára volt való. Vera talpánál heti fél kenyeret koplaltunk le, a másik két talpánál csak heti negyedét. Izes kenyér helyett mosogatni megyünk, természetesen hideg vízben. Mi nagy luxust fejtettünk ebben mert mosogatórongyunk is volt, míg a legtöbben csak a kezükkel mosogattak. Huszárék azonban mindenkit lepíáltak, nekik isten tudja milyen előrelátás alapján veidlingük is volt, amibe hol mosogattak, hogy hurkát és egyebet vételeztek a barakk számára. Péter megelégedetten közli velem a mosogatás alatt, hogy sikerült Kudelkáné ajánlására olyan egyezményt kötni egy szomszéd barakkbeli hölgygel, -akinek férje gyomorbeteg-, hogy Péter fél heti lekvarja (kb. két evőkanál) ellenében négyszer hetente 1-1 adag főzeléket kap, kivételt csak az az ebéd képez, ahol héjában főtt krumpli van, mert azt a férj is megeheti. Megállapítjuk Péterrel, hogy az üzlet rendkívül előnyös ránézve. (Sajnos erre a partner is rájött, mert egy hét múlva már visszacsinálta a boltot) Péter különben ebben az időben minden csodálatomat kiérdemelte, mert hetekig hozzá nem nyult a lekvaradagjához, amíg egy fél kilót össze nem gyűjtött. A nagy probléma csak az volt, hogy mire cserélje be, kenyérre, vagy egyébre. -Visszamegyünk a barakkba, Vera megnézi az edényt, szépséghibát talál rajta, kiveszi a kezünkből és visszamegy újra elmosni. Az asztalnál javában készítik a vacsoraszendvicseket. Csodálatosképpen mindenki a másikat nézi. Sok nézője van Korodi Verának, aki estére apja születésnapjára készíti a disz-szendvicseket és a "süteményt". A fekete kenyér egy részét kicserélték diétás fehér kenyérre és például úgy készítenek kis süteményt, hogy alul van egy pogácsaalakra kivágott feketekenyér, azon lekvar és rajta közepén gyűszűvel kilukasztott fehér kenyér. Ezenkívül készül torta fehérkenyésszeletekből lekvarkrémmel összeragasztva. Tetején kis kemény iz-pálcikákból kirakva = APUNAK. Pétert hazaküldöm, én meg lefekszem. A Zauberberget szeretném olvasni. De csak szeretném, mert minden percben elémáll valaki és elveszi a világosságot. Guttman dr pláne ott fekszik felesége ágyán, ők ugyan nagyon loyális szomszédok és ha megkérem őket, rögtön igyekeznek laposabban feküdni, ami nehezen sikerül, mert az ágy egy személynek is elég szűk. Sokszor veszik el még a világosságot Widrickék, akik vagy megint a bilikére ültetik Tercsit, vagy a felettük levő üres ágyra nedves pelenkákat akasztanak. Őelőttük meg ott áll a szendvicsnézők hada. Szomorúan leteszem a könyvet és "kődősítési" gyakorlatokat folytatok. Így nevezem magamban azt a lelkiállapotot, amikor fekszem becsukott szemmel és anélkül, hogy valami irreálisra gondolnék, igyekszem kivonni magam a realitásból, azaz Bergen-Belsenből. Ez egyik lelki receptem volt, hogy könnyebben elviseljem az ottlétet : minél kevesebbet tudatosan jelenlenni és átélni a valóságot. Reggel így feküdtem órákhozott, néha csak az első füttyszónál ugorva ki az ágyból (mosakodás oh) délután is így feküdtem, amennyit csak lehetett. A barakkban hivatalosan 1-3ig csendnek kellene lenni,

de csak kellene. A szendvicskészítőknek hamarosan át kell adni helyüket a hittantanárnak, aki az elülső asztalnál héberre tanítja a gyerekeket. Három óra felé megjelenik Irsai, a reklámművész és táborunk főnöke: Hölgyeim eladó két véreshurka és egy középnagy hagyma összesen hat cigarettaért. Rögtön akad rá vevő. Péter is megjelenik avval a meglepő bejelentéssel, hogy éhes. Elővesszük a kenyeret és szomorúan nézzük a kis vonást, amit belevágunk a kenyérbe, hogy tudjuk, hogy mindennapra mennyi jut. Ő, ezek a kis picurka kivágott kenyérhéjjak, hosszuk lehetett egy centi, szélességük és magasságuk legfeljebb 2-2 milliméter, mégis versengés folyt, hogy ki egye meg őket, illetve csak Péter és én versenyeztünk, mert az uramhoz és Verához ez méltatlan lett volna. Hiába ők még itt is megőrizték arisztokrata magatartásukat. - Leszáljuk az uzsonnakenyeret, 1-1 vékony szelet az egész, milyen jó, hogy krumplikrémet tehetünk rá és úgy egy vastag kenyér illuzióját teszi. Péter különben elmeséli, hogy barakkjukban eladna valaki egy 236 oldalas Villon-kötetet 236 lapnyi W.C. papírért.

különben is táborunk nagy problémája, mindenkinek kifogyott már és rejtély, hogy ki mivel pótolja. - Bekiabálnak a barakkajtón: légi riadó, mindenki szedje át a ruhát. Pelsőhajtók. Megyek a laboromért, de eszembe jut, hogy kölcsönadtam Berkovitséknak, elkérem Sternéét, de az övébe meg Méreiné mossa Jancsikát. Végül talállok egy kölcsönlavort, amibe újból beleteszem a nedves ruhát. Mire visszaérek, már behoztak a délutáni kávét, azaz a vacsorát. Kiveszek egy bögrével. Hal Istennek Kurz Erzsiki jóvoltából még van néhány sacharinom, kettőt bele is teszek, de ez alig édesít meg 7 deci keserű kávét. Mégis édes egy kicsit és hárman igazságosan elosztjuk. - Most beszél az egyik futár, hogy a női F-barakk menjen vaját ~~készíteni~~ és lekvárt vételezni. Huszarné kivonul néhány önkéntes jelentkezővel. Behozzák a vaját és margarint. Itt mindig nagy csata dult, hogy ki kapjon vaját és ki margarint. A kóserosoknak mindig vaj járt, hogy mért, azt nem tudom, szerintem a margarint van olyan kóser, ha nem kóserebb, mint a vaj. Betegek is előnyben részesültek. Mivel a vaj és margarint aránya mindig más és más volt, az elosztás is nagyon komplikálódott. Eltart egy óráig is, amíg Huszarné elosztja a különböző vaj és margarint adagokat. Gyerekek egy bizonyos korban majdnem dupla annyit kapnak, mint a felnőttek. Vera minden számítása ellenére mi csak margarint kapunk, amibe Vera képtelen belenyugodni. Később kicsit sétálni megyünk a barakkok mögé és itt cca egy félóraig magyarázza nekem, hogy nekünk ma mért járt volna vaj, annak ellenére, hogy multkor is azt kaptunk. A levezetés nagyon bonyolult és mikor már körülbelül 50-50 -edszer hallom a vaj és margarint szokat otthagynom Verát és elmenekülök. Úgyis angol óra van a G-barakkban. Mivel Blum Marcsa beteg, az ő ágyánál vesszük az órát. Polgar Zsófi lelkesen tanít, mintha csak "otthon" adná az órát egy jól fűtött szobában, kényelmes székeken. A valóság azonban az, hogy hideg van, sötét van és alig tudunk hol ülni. - Az angol órának is vége van, visszamegyek a barakkomba. Péter ott áll az asztalnál és nem tudja szemét levenni a korai vacso-

rázókról. Vera csak most készíti a vacsoránkat. Ajánlatos is az előzetes elkészítés, mert most utóbbi időben minden este 7 óra fele, vagy még hamarabb légi riadó van és nem szabad lámpát gyújtani. Ilyenkor a kész szendvicseket meg lehet enni, de a kor kanni őket már bejós. A mai menü: személyenként egy kvarglis, egy hagymás és egy izes kenyér. En leülök az ágyamra, amíg a nagy művelet befejeződik, de nincs nyugtom, mert Péter percenként megjelenik és jelenti, hogy Vera olyan keveset tesz mindenből a kenyérre, hogy semminek sem lehet majd az ízét érezni. Pétert megnyugtatom, visszamegy és tovább felügyeli a vacsora előkészületeket. Velem szemben Berkovitsné szomorúan nézi, hogy milyen kevés lekvárt kapott és már huszadszor meséli Rappaportnének, hogy hány üveg lekvárt hagyott otthon a spajzban. - Atmegyek a férfi C-be, megmondani az uramnak, hogy ne vacsorázzon előre, mert fél 7-kor áthozzuk a vacsorát és együtt eszünk. Amint közeledek az ágyához, ~~mag~~ látom, hogy beteget fogad. Az uram egy kis széken ül az ágya fejénél, a beteg az ágyon. A földszinti szomszéd László Lajos ilyenkor mindig tapintatosan elvonul, nehogy zavarja a rendelést. A felső ágyon azonban ottfeküsznek Bukék, akik olvasnak. Két kérésre előttünk Fischer női szabó dolgozik egy csomó segéderővel, valamivel arrébb Reichard mérnök javítja a cipőket. Mindez cseppet sem zavarja a beteget és az orvost. Eszembejutnak az otthoni párnázott ajtók. Tapintatosan a háttérben maradok, mert még kötnek az otthoni formák, de az uram odaint. Közlöm vele, hogy várjon meg a vacsorával, hadd legyen legalább ilyenkor együtt a család. Mielőtt visszamennék a barakkba eszembejut, hogy már régen nem lattam Kalocsay Ilit, aki már hetek óta férjével együtt a kórházba lakik. Bemegyek az ugynevezett kórházba. Starkné, az anyacsászárnő, Stark Vali a kórház orvosának anyja éppen szertartásosan a meleg vizet osztja a kondérból. Ily is éppen a vacsorát készíti. Megcsodálom a személyenkinti hat hajszálvékony kenyeret, hogyan is lehet ennyi kenyeret megenni? Amikor befejezem a látogatást, visszamegyek a barakkba. Nagy szerencse ért minket. Az Élo kiutalt minden barakknak egy-egy nagy csajka savanyukáposztalevet. Altné kikialtja, hogy akinek egészségügyileg szüksége van rá az jelentkezzen. Csodák-csodája, de mindenki jelentkezik. Azt hiszem, ha egy ellenkező gyógyhatású bármilyen levet kínálnának, akkor is mindenki jelentkezne. Pedig ez nem is olyan közönséges káposztalé, ebben uszkal néhány szál káposzta is. Soha még olyan jóízű nyers savanyukáposztát nem ettem, mint Bergenben, nem hiába tábortársunk, a kitűnő László Lajos a Kulpin gyár konzerv vezetője készítette. Péter az orára néz, már nemsokára fél hét, mehetünk vacsorázni. Az alumíniumdoboz tetejére szépen lefektetjük sorjában a háromszor három kenyeret. Péter már előre nézegeti, hogy melyiket válassza, melyik a vastagabb, meggyanusítja Verát, hogy mindig ő veszi ki a legvastagabbakat. En, mint felnőtt mama mindig azt a sort eszem, amire megmarad. Már egész sötét van, amikor atmegyünk. Vigyázunk, hogy kikerüljük a mély tocsákat. Atérünk a C barakkba és előremegyünk az uramék ágya-

~~vez. ...~~

hoz, előkerül az ágy mögül egy deszka (nagy kincs), ami László és az uram ágya közé fektetve az asztalt van hivatva pótolni. Kirakjuk a vacsorát az asztalra, nagy nehezen elhelyezkedünk mind a négyen, odaadjuk az ágy végéből az uram egyéni enni-valóját és csendesesen eszegetni kezdünk. A cél mindig az, nem előbb kész lenni, mint a többiek. Nagy kincsünk még a Somogyiétől kölcsönkapott két kis színés szalma-terítőcske, ami mindig megfizethetetlen szinfoltot varázsolt a a sivar faasztalra. Az uram beszámol a humanista kör mai előadásáról, amelyet mindig az elnök is meg-tisztelt látogatásával. Egyébként olyan szigorúan zártkörű, hogy még én sem haligat-hat om az előadásokat. Mindjában valami meleg után vagyunk és elhatározom, hogy a zsebemben őrzött és még felnemhasznalt tea főzési engedéllyel holnap vacsorára teát fogok főzni az ambulancián. Még be sem fejezzük a vacsorát, mikor kialszik a villany. Légi riadó. Általános kétségbeesés, hiába lesz minden este sötét, mégsem lehet meg-szokni. Mi már befejeztük a vacsoránkat, most csak az uram kenyerét, vaját, lekvarját kell ovatosan az ágy végébe elhelyezni. Ott maradunk még egy kicsit, pedig kultur-előadás lesz, amire senki sem vágyodik, mégis rendületlenül tartják őket; úgy látszik a magas vezetőség örködik lelki életünk ébrentartása felett. Ma Kálmán dr tart elő-adast a régebbi allákról. Kezdetben figyelek és így tesznek a többiek is. Csakha-mar azonban számos hortyogás jelzi, hogy a haligatóság egy része elaludt. Az uram számam is ez a legjobb altató és ezt tudva bucsuzunk, nehogy megzavarjuk álmában. Kint is koromsötétség van. Repülőzúgás hallatszik. Átvergünk a sártengeren és talál-gatjuk Verával, hogy melyik az F-barakk. Szerencsésen megérkezünk. Odaérve az ágyhoz kétségbeesve gondolkodom arra, hogy hogyan fogom megint^a számos ruhadarabot, amit éjjel-re magamra veszek a sötétben megtalálni. Lehuzom az uram 45-ös bakancsát, ugyancsak az uram sötét nadrágját ^{levetem} nagy kabátot, a rajtamlevő három pullovert és^a kis polo-inget. Felveszek egy pijamat, egy jäger nadrágot és visszahuzom magamra a három pullovert, a lábamra gyapjúzoknit húzok, mert jelszavam, hogy az álmom legnagyobb ellensége a fázas. Fázni nem igen szoktam, lévén három takaróm és egy kendőm, de sajnos aludni se. Sokan fekszenek már, de még sokan az asztalnál ülnek és beszélget-nek. Vera csak most fog mosakodni menni a mosakonyhábam, egy nagy lavort már del-után folyamán előjegyeztünk, az hogy sötét van, az őt legkevésbé sem gátolja. Schossberger Vera is próbálja lebeszélni, de hiába. A Schossberger lányok különben legambiciózusabb baraktársaink. Mindig szerettem volna lerajzolni a kétemeletes ágyat, melynek legtetején ül a két Schossberger, a Vera és a Mira és rendületlenül tanulnak és művelik egymást. Azt hiszem ők egész Bergen-Belsent úgy fogták fel, mint egy kitűnő alkalmat az önképzésre. - Egyszerre Guttmanék ágya felől beszédet hallok. Önkéntelenül tanuja vagyok egy megrendítő önvallomásnak. Guttmann dr a sötétben be-vallja feleségének, hogy a tegnapi légiriadó alatt a sötétben megette ^{az ágyban} három napi ke-nyerét, az ő fél heti vaját és felesége fél vaját, valamint az egész iz-készletet. Előadja két hetes tervét, hogy hogyan is fogja ő ezt a ballépését helyrehozni, min-dennap hany szelet kenyérral fog kevesebbet enni stb. - Álmos vagyok de nem tudok aludni, pedig már Vera is lefeküdt. Van aki hortyog éjjel, van aki énekel álmában, de van, aki sir is. A poloskák csipnek. A w.c. ajtó percenként csikpokol. Mannheimné nem talál-hars a sötétben, felkelt valakit, aki hazavert. Repülő hangját halljuk. Itt polgár ok álmak. És ma nap kérdődik minden előről.